

PRACOWNIA KONSERWATORSKO-ZABYTKOZNAWCZA BEATA PIETRZAK
60-171 POZNAŃ, UL. PACZKOWSKA 32A
TEL. 602 506 522 pietrzak.zabytki@gmail.com

Stary Rynek 42-43 w Poznaniu

**Analiza stanu zachowania historycznych kamienic
z elementami badań architektonicznych**

Opracowanie: mgr Beata Pietrzak
dr Katarzyna Pietrzak

mgr Beata Pietrzak
Konservator - zabytkoznawca
60-171 Poznań, ul. Paczkowska 32 A
uprawniona do badań architektonicznych
§25 ust.2) rozporz. MKiDN z dn. 27.07.2011r.
Dyplom UMK nr 1400/164675/2013

Poznań 2023

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	2
Wstęp	3
1. Historia miejsca. Stary Rynek w Poznaniu	4
2. Stan Badań kamienic przyrynkowych — Stary Rynek 42 i 43	7
3. Historia kamienic Stary Rynek 42-43 w kontekście badań archeologicznych prowadzonych na terenie Starego Miasta w Poznaniu	9
4. Historia kamienic w kontekście badań porównawczych z innych miast	11
5. Rozpoznanie historyczne i chronologia przekształceń	12
5.1. Rozpoznanie historyczne — Stary Rynek 42	12
5.2. Chronologia przekształceń budowlanych — Stary Rynek 42	12
5.3. Rozpoznanie historyczne — Stary Rynek 43	13
5.4. Chronologia przekształceń budowlanych — Stary Rynek 43	13
6. Opis węzłów konstrukcyjnych	14
7. Analiza stanu zachowania historycznych elementów architektonicznych	18
8. Bibliografia	21
Aneks 1. Dokumentacja rysunkowa	23
Dokumentacja fotograficzna	

Wstęp

Historyczny rozwój kamienicy mieszczańskiej i zabudowy Starego Rynku w Poznaniu długo znajdował się poza polem zainteresowania badaczy¹. Sytuacji nie ułatwiały ogromne zniszczenia spowodowane działaniami wojennymi w 1945 roku, a tym bardziej powojenna odbudowa zespołu. Zrealizowana według projektu Zbigniewa Zielińskiego².

Pierwsze badania historyczne zabytkowej kamienicy Stary Rynek 42 przeprowadziła i opracowała Zofia Białłowicz-Krygierowa w 1958 roku. Z tego samego roku pochodzą także inwentaryzacje pomiarowo-rysunkowe przedmiotowych kamienic (Stary Rynek 42 i 43). Następnie w latach 70. XX wieku wykonano inwentaryzację fotograficzną i konserwatorską kamienicy nr 42 (1972 r.) oraz badania historyczne kamienicy nr 43 (Renata Linette, 1978 r.). Dopiero w 1982 roku rozpoczęto badania architektoniczne mające na celu rozpoznanie historii przekształceń budowlanych obydwu kamienic. Badania archeologiczne kontynuowano także w roku kolejnym.

Pomimo różnych projektów i koncepcji adaptacji tych budynków (stanowiących własność Muzeum Narodowego w Poznaniu) kamienice Stary Rynek 42 i 43 wciąż pozostają nieużytkowane. W 1974 roku powstał projekt Muzeum Historii Ruchu Robotniczego. W 1980 roku pojawił się pomysł adaptacji budynków na hotel Wielkopolskiego Przedsiębiorstwa Turystycznego „Przemysław”, a w 1981 roku powrócono do koncepcji muzeum, jednak tym razem Muzeum Wnętrz Mieszczańskich.

Wspomniane powyżej badania realizowane były przez różnych konserwatorów, archeologów i zabytkoznawców, a terminy ich realizacji nie zawsze się pokrywały. Dlatego też, w związku z planowaną rewitalizacją kamienic przy Starym Rynku 42 i 43 obejmującą m.in. przystosowaniem ich do funkcji muzealnej (Muzeum Mieszkańców), zaistniała konieczność zebrania w jednym miejscu i poddania analizie uzyskanych dotąd wyników. Ponadto uzupełniono je o dodatkowe spostrzeżenia, pomiary i wnioski, w oparciu o aktualną metodykę badań architektonicznych. Niniejsze opracowanie stanowi podsumowanie zrealizowanych dotąd badań architektonicznych, archeologicznych oraz konserwatorskich.

¹ Witold Gałka, *Ostatnie odkrycia w kamienicach przy Starym Rynku nr 42 i 43 w Poznaniu*, Poznań 1990, maszynopis ze zb. Biura Miejskiego Konserwatora Zabytków.

² Maksym Kempański, *Miasto [re]konstruowane. Powojenna odbudowa reprezentacyjnych gmachów Poznania. Materiały z wystawy czasowej w Śluzie Katedralnej. cz. 2 Nowy Stary Rynek*, Poznań 2020.

1. Historia miejsca. Stary Rynek w Poznaniu

W 1253 roku książęta Przemysław I i Bolesław Pobożny wystawili przywilej lokacyjny dla Poznania. Założenie miasta na lewym brzegu Warty i jego organizację powierzyli zasadzcy Tomaszowi z Gubina. Przywilej lokacyjny oparto na prawie obowiązującym w Magdeburgu³. Rozplanowanie średniowiecznego Poznania jest wciąż jeszcze czytelne w układzie ulic Starego Miasta: kwadratowy rynek z dwunastoma szerokimi ulicami biegnącymi w kierunku bram i murów miejskich⁴.

Od XIII wieku, wraz z lokacją miast na prawie magdeburskim (lub jego odmianach: średzkiem i chełmińskim), na ziemiach polskich zaczęto stosować porządek budowlany wzorowany na przepisach obowiązujących w Magdeburgu. Stał się on podstawą dla opracowania przez rady miejskie statutów i wilkierzy - własnych praw będących uzupełnieniem istniejących regulacji, często niewystarczających na potrzeby szybko rozwijających się miast⁵.

Najwcześniejsze przepisy budowlane odnosiły się bezpośrednio do „porządków ogniowych” - zarządzeń rad miejskich mających na celu zabezpieczenie miast przed pożarem oraz określających obowiązki mieszczan na wypadek pojawienia się ognia. „Porządek ogniowy” Poznania z drugiej połowy XVI wieku nakazywał między innymi przeprowadzanie inspekcji budynków wzniesionych w granicach murów miejskich w celu zaradzeniu niebezpieczeństwu ogniowemu⁶. Niebezpieczeństwo to wynikało najczęściej z nieogniotrwałej konstrukcji budynków mieszkalnych i pokrycia dachów łatwopalnym materiałem. W 1590 roku, po wielkim pożarze w Poznaniu, król Zygmunt III wydał nakaz wznoszenia w miejsce spalonych budynków domów murowanych lub szachulcowych, krytych dachówką. Jednocześnie dekret królewski zabraniał stawiania domów drewnianych⁷. Zwracano uwagę nie tylko na konstrukcję budynków i rodzaj pokrycia dachowego. Istotne znaczenia dla bezpieczeństwa pożarowego miał również stan kominów i pieców.

³ Z. Kaczmarczyk, *Ustrój miasta lokacyjnego*, [w:] *Dzieje Poznania, T. I*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań, 1988, s. 186.

⁴ A. Rogalanka, *Wytyczenie miasta lewobrzeżnego*, [w:] *Dzieje Poznania, T. I*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań, 1988, s. 194-196.

⁵ C. Krawczak, *Prawo budowlane na ziemiach polskich od połowy XVIII wieku do 1939 roku*, Poznań 1975, s. 15-16.

⁶ Józef Łukaszewicz, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, T. 1, Poznań 1838, s. 202

⁷ C. Krawczak, op. cit., s. 14-21.

Utrzymywani przez miasto przysięgli kominiarze mieli obowiązek przeprowadzania comiesięcznych rewizji kominów i składania raportów radzie miejskiej⁸.

Druga grupa przepisów budowlanych była związana z rozwojem urbanistycznym miast, wzrostem liczby ludności oraz zamożnością mieszczan. Regulacje dla miasta Poznania zawierał Statut Prawa Porządkowego wydany w 1462 roku. Wydanie Statutu miało na celu pisemne potwierdzenie i uporządkowanie przepisów budowlanych obowiązujących w mieście już wcześniej. Określał dokładnie obowiązki mieszczan podejmujących budowę. Pojawiły się w nim między innymi postanowienia dotyczące budowy tzw. wspólnej ściany oraz obowiązku uprzedzenia sąsiada o zamiarze budowy murowanego domu na rok przed jej rozpoczęciem. Sąsiad był bowiem zobowiązany do wykonania połowy wspólnej ściany lub pokrycia połowy kosztów (prawo ściany wspólnej, sąsiedzkiej)⁹. Przepisy regulowały także obowiązek odbudowy zniszczonych domów i zabudowę pustych placów. Kazimierz Jagiellończyk w 1475 roku nakazał magistratowi Poznania zabudowę w ciągu dwóch lat pustych parceli po spalonych budynkach. Rada miejska rozszerzyła ten przepis także na walące się domy pod karą utraty własności parceli¹⁰. Odbudowę części miast zniszczonych pożarem lub działaniami wojennymi łączono niekiedy z przeprowadzeniem regulacji ulic i placów. Taka regulacja miała miejsce w Poznaniu po pożarze w 1803 r.

Zdaniem Jacka Wiesiołowskiego proces kształtowania się przestrzeni rynku w Poznaniu zakończył się w XV wieku, a dalsze zmiany były już niewielkie¹¹. W XV wieku aż 66% właścicieli kamienic przyrynkowych stanowili krojownicy sukna, kupcy, kramarze i budnicy. Ponieważ cały handel odbywał się wewnątrz rynku, a składy towarów znajdowały się w domach, pozwalało to na optymalizację pracy i transportu. Ponadto mieszkańcy rynku należeli w znacznej mierze do ścisłej elity miejskiej i stanowili grupę najzamożniejszych mieszkańców Poznania. Ich udział w strukturach władzy miejskiej był także zdecydowanie wyższy, niż w innych rejonach miasta. Nie dziwi zatem to, że już w 1450 roku ponad 50% zabudowy stanowiły domy murowane, a niemal wszystkie otrzymały formę kamienicy mieszkalnej do 1500 roku (brak dokumentów potwierdzających jedynie do 3 budynków)¹². W przytoczonej publikacji autor zamieścił plan

⁸ Józef Łukaszewicz, op. cit., T. 1., s. 198

⁹ Zygmunt Zaleski, *Statut Prawa Porządkowego z 1462*, Kronika Miasta Poznania, Poznań 1923, s. 72.

¹⁰ C. Krawczak, op. cit.

¹¹ Jacek Wiesiołowski, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania*, Warszawa - Poznań 1982, s. 141-144.

¹² Ibidem, s. 146.

z oznaczeniem domów murowanym i prawdopodobnie murowanych, opracowany na podstawie dostępnych archiwów¹³. Materiał ten należy jednak traktować jedynie orientacyjnie, a działki pozbawione oznaczenia odczytywać jako te, co do których nie znaleziono dokumentów potwierdzających zabudowę murowaną. Według Wiesiołowskiego nieruchomości w miejscu dzisiejszych kamienic przyrynkowych nr 43 i 42 w latach 1460-1480 należały do kramarzy i około 1500 roku były już na pewno murowane.

W 1728 roku Jan Rzepecki opracował szczegółowy plan miasta Poznania, na którym za pomocą kolorów przedstawiono szachownicę jurysdykcyjną. Czerwonym oznaczono własność szlachecką, zielonym mieszczańską, rudym (szaro-żółtym) nieruchomości należące do ludności żydowskiej, a własność kościelną kolorem „purpurowym” (szaro-fioletowym)¹⁴. Z planu wynika zatem, że w pierzei wschodniej rynku trzy pierwsze kamienice po północnej stronie ulicy Woźnej należały do szlachty (kolor czerwony). Dalsze kamienice tego kwartału (aż do narożnika z ulicą Wielką) są oznaczone kolorem niebieskim (pierwotnie zielonym), zatem stanowiły własność mieszczańską. Szczegółowe informacje własnościowe dotyczące tych kamienic znajdują się w opisie Poznania z 1728 roku sporządzonym przez Jana Rzepeckiego, który ukazał się „w dosłownym brzmieniu, w zmodernizowanej pisowni” w *Kronice Miasta Poznania*¹⁵. Blok zabudowy obejmujący kamienice przy wschodniej pierzei rynku, pomiędzy ulicą Wielką i Butelską (Woźną) został opisany jako „kwadrat 39”. Analizując opis wraz z planem, dwie pierwsze kamienice (idąc od strony ul. Butelskiej w kierunku Wielkiej, obecnie Stary Rynek 44 i 43) stanowiły własność szlachecką, o czym świadczył dosłowny zapis. Narożna nieruchomość należała do „J. W. JP Szoldrskiego wojewody kaliskiego”, natomiast następna do Niedźwieckiego. Przy nieruchomości kolejnej (obecnie Stary Rynek 42) odnotowano właściciela JP Kwileckiego, nie wskazując kategorii/ rodzaju własności. Dodatkowo porównanie szerokości działek podanych przez Rzepeckiego z obecnym układem geodezyjnym świadczy o tym, że kamienice Stary Rynek 42 i 43 zachowały swoje średniowieczne podziały. Potwierdza to także analiza wątków ceglanych na ścianach sąsiedzkich kamienic.

¹³ Jacek Wiesiołowski, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania*, Warszawa - Poznań 1982, ryc. 12. (*Domy murowane około 1500 r.*).

¹⁴ A. Rogalanka, *Nota do mapy Jana Rzepeckiego z 1728 roku*, załącznik do pracy zbiorowej *Dzieje Poznania*, t. 1, Warszawa-Poznań, 1988; sama mapa dostępna online: <https://geopoz.poznan.pl/geo/o-nas/historia/jubileusz-25-lecia/73,Mapa-Jana-Rzepeckiego-z-1728-roku.html> (dostęp: 22.06.2023 r.).

¹⁵ M. J. Mika, *Opis Poznania z roku 1728*, „Kronika Miasta Poznania” 1950, Nr 3, s. 251-253

2. Stan Badań kamienic przyrynkowych — Stary Rynek 42 i 43

1957 r. — Inwentaryzacja kamienicy Stary Rynek 42 oraz Stary Rynek 43¹⁶.

1958 r. — Inwentaryzacja kamienicy Stary Rynek 42¹⁷.

Inwentaryzacja stropu kasetonowego w kamienicy Stary Rynek 42¹⁸.

Badania historyczne wraz z opracowaniem dokumentacji (Stary Rynek 42)¹⁹:

- budowa kamienicy pocz. XV w.;
- odbudowa po pożarze po 1536 r. wraz z wymianą sklepień gotyckich na strop kasetonowy w przyziemiu;
- rozpoznanie historii własnościowej od 1536 r. do końca XIX w.

1972 r. — Inwentaryzacja fotograficzna i konserwatorska kamienicy Stary Rynek 42²⁰.

1978 r. — Badania historyczne wraz z opracowaniem dokumentacji (Stary Rynek 43)²¹:

- najstarsza wzmianka o kamienicy z 1495 r.;
- informacja o sprzedaniu domu murowanego w 1522 r.;
- kontrakt na sprzedaż kamienicy wraz z tylnym mieszkaniem z 1582 r.;
- przebudowa i remont kamienicy w latach 1805-1818 przez ówczesnego właściciela (wg. Akt Towarzystwa Ogniwego: sklepienie przyziemie, pomieszczenia sklepowe i kantor, schody w części południowej, użytkowe poddasze);
- rozpoznanie historii własnościowej od 1495 r. do lat 30. XX w.

1982 r. — Badania architektoniczne w okresie kwiecień-październik²²:

- Obie kamienice powstały gdy sąsiednie tj. 44 i 41 już były wzniesione (wykorzystanie ścian sąsiedzkich), kamienica nr 42 pierwsza, później kamienica nr 43;
- najstarsza wzmianka o należącym do Burcharda domu (nr 42) z 1439 roku;

¹⁶ J. Rogoziewicz, H. Nowakowski, *Inwentaryzacja kamienicy na Starym Rynku 42*, Poznań 1957 (zb. MKZ); J. Rogoziewicz, H. Nowakowski, *Inwentaryzacja kamienicy na Starym Rynku 43*, Poznań 1957 (zb. MKZ).

¹⁷ Z. Ziętkiewicz, Z. Hirsch, *Inwentaryzacja kamienicy przy Starym Rynku 42*, Poznań 1958 (zb. MKZ).

¹⁸ Z. Hirschowa, Z. Hirsch, *Stary Rynek 42. Inwentaryzacja stropu kasetonowego*, Poznań 1958 (zb. MKZ).

¹⁹ Z. Białłowicz-Krygierowa, *Kamienica przy Starym Rynku 42 w Poznaniu, dokumentacja historyczna*, Poznań 1958 (zb. MKZ).

²⁰ R. Kanikowski, *Serwis fotograficzny, inwentaryzacja konserwatorska Stary Rynek 42*, Poznań 1972 (zb. MKZ); K. Meyer, Z. Białłobłocka, *Inwentaryzacja konserwatorska. Budynek mieszkalny z apteką, Stary Rynek 42*, Poznań 1972 (zb. MKZ).

²¹ R. Linette, *Kamienica przy Starym Rynku 43 w Poznaniu, dokumentacja historyczno-architektoniczna*, Poznań 1978 (zb. MKZ).

²² A. Kąsinowski, *Badania architektoniczne kamienic w Poznaniu, Stary Rynek 42-43*, t. 1-4, Poznań 1982 (zb. MKZ).

- najstarsza wzmianka o posesji nr 43 z 1430 r.;
- ściana północna kamienicy nr 42 na do tylnego traktu w wątku wendyjskim (datowana na 4 ćw. XIII w.);
- kamienica nr 42 określona w aktach archiwalnych jako murowana w 1470 r.;
- kamienica nr 43 była murowana w 1431 r.
- odbudowa kamienic po pożarze po 1536 r. (Ślady spalenizny w warstwach archeologicznych oraz na ścianie sąsiedzkiej kamienicy 43 z narożną 44);
- opis z lustracji kamienicy nr 42 z 1676 r. (piwnice dostępne z rynku, izba sklepiona z oknami i piecem w pomieszczeniu frontowym w piwnicy, w głębi sieni klatka schodowa, izba wielka z piecem w tylnym trakcie, drewniane dwupiętrowe ganki między budynkiem frontowym a tylnym w złym stanie, dom tylny podpiwniczony dwupiętrowy.
- odkrycie murlaty średniowiecznego stropu umożliwiającej ocenę wysokości sieni;
- Pierwszy sezon badań archeologicznych piwnicach w kamienic²³.

1983 r. — drugi sezon badań archeologicznych piwnicach kamienic²⁴.

2003 r. — ekspertyza stanu technicznego kamienic²⁵.

aktualizacja ekspertyzy konserwatorskiej stanu zachowania wystroju wnętr
kamienic²⁶.

2019 r. — aktualizacja ekspertyzy konserwatorskiej stanu zachowania wystroju wnętr
kamienic²⁷.

²³ M. Chłodnicki, *Poznań. Stary Rynek 42/43*, „Informator Archeologiczny : badania”, 1982, T. 16, s. 267-269.

²⁴ A. Krzyszkowski, P. Wawrzyniak, *Poznań - Stare Miasto. Stary Rynek 42/43*, „Informator Archeologiczny : badania”, 1983, T. 17, s. 206.

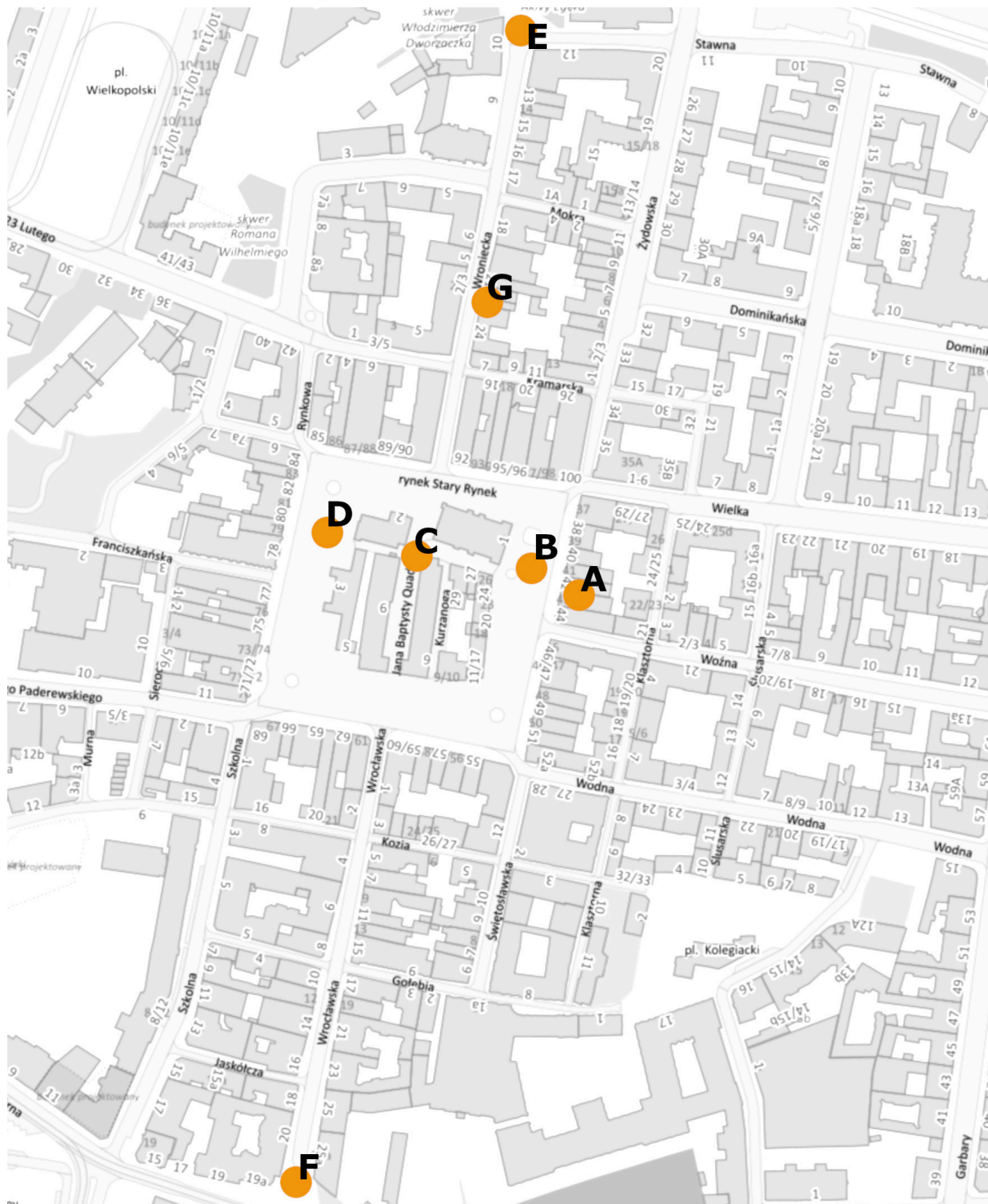
²⁵ Ziętowski, *Ekspertyza stanu technicznego kamieniczek staromiejskich stan na dzień 17.11.2003*, Poznań 2003 (zb. Muzeum Narodowego dalej MN).

²⁶ Lipiński, A. Wypych, *Kamienice mieszczańskie – Opracowanie jest aktualizacją ekspertyzy konserwatorskiej dot. stanu zachowania wystroju wnętr z kamienic wykonanej w 1982 r.*, Poznań 2003 (zb. MN).

²⁷ A. Wypych, *Kamienice mieszczańskie – aktualizacją ekspertyzy konserwatorskiej dot. stanu zachowania wystroju wnętr z kamienic*, Poznań 2019 (zb. MN).

3. Historia kamienic Stary Rynek 42-43 w kontekście badań archeologicznych prowadzonych na terenie Starego Miasta w Poznaniu

Na poniższym planie Starego Miasta w Poznaniu (ryc. 1) przedstawiono orientacyjną lokalizację badań archeologicznych zrealizowanych w przedmiotowych kamienicach (Stary Rynek 42 i 43) oraz w innych miejscach, stanowiących materiał porównawczy.

Ryc. 1. Orientacyjna lokalizacja omawianych w opracowaniu badań archeologicznych

Literami B, C, D oznaczono badania archeologiczne przeprowadzone na płycie Starego Rynku w 2015 roku²⁸, literą G oznaczono badania archeologiczno – eksploracyjnych partii podposadzkowych piwnic w kamienicy przy ul. Wronieckiej 23 przeprowadzonych w 2017 roku²⁹, literą E badania archeologiczne w rejonie dawnej Bramy Wronieckiej³⁰, natomiast literą F badania archeologiczne w rejonie dawnej Bramy Wrocławskiej³¹.

A - Wykopy w kamienicach Stary Rynek 42 i 43³²:

poziom obecny:	ok. 59,14 m n.p.m. (?)
poziom średniowieczny:	ok. 55,09 m n.p.m. (?)

B - Wykop nr 1 na płycie Starego Rynku:

poziom obecny:	58,80 m n.p.m.
poziom średniowieczny:	56,30-56,05 m n.p.m.

C - Wykop nr 5 na płycie Starego Rynku:

poziom obecny:	58,70 m n.p.m.
poziom średniowieczny:	55,80 m n.p.m.

D - Wykop nr 4 na płycie Starego Rynku:

poziom obecny:	59,35 m n.p.m.
poziom średniowieczny:	56,95 m n.p.m.

E - Wnioski z badań archeologicznych przy dawnej Bramie Wronieckiej:

poziom obecny:	60,10 m n.p.m.
poziom średniowieczny:	57,60 m n.p.m.

F - Wnioski z badań archeologicznych przy dawnej Bramie Wrocławskiej:

poziom obecny:	59,60 m. n.p.m.
----------------	-----------------

²⁸ *Badania archeologiczne na Starym Rynku w Poznaniu*, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, 2015.

²⁹ Z. Karolczak, A. Sroczyński, *Kamienica przy ul. Wronieckiej 23 2 Poznaniu. Wstępne wyniki badań archeologiczno – eksploracyjnych partii podposadzkowych piwnic przeprowadzonych w 2017*, Poznań 2018.

³⁰ Z. Karolczak, *Średniowieczna Brama Wroniecka w Poznaniu w świetle wyników badań archeologicznych. Studium historyczno – archeologiczne*, Poznań 2013.

³¹ P. Wawrzyniak, *Średniowieczna Brama Wrocławska*, „Kronika Miasta Poznania” 1/1996, s. 240-242.

³² A. Kąsinowski, *Projekt budowlany, remont i adaptacja kamieniczek staromiejskich, aktualizacja projektu technicznego z 1983 r.*, Poznań 2003, (ze zb. BMKZ).

poziom średniowieczny: 56,50 m. n.p.m.

G - Wykop przy ścianie zachodniej kamienicy przy ul. Wronieckiej:

poziom obecny: 59,38 m n.p.m.

poziom średniowieczny: ok. 55,80 m n.p.m.

Na podstawie przeprowadzonych badań archeologicznych i analizy porównawczej poziomów pierwotnej posadzki kamienicy przy ul. Wronieckiej z poziomami średniowiecznej posadzki w pozostałych wykopach wskazanych powyżej, pozwoliły datować ścianę frontową (w partii piwnicy), a tym samym początki murowanej kamienicy na przełom XIV/XV wieku.

4. Historia kamienic w kontekście badań porównawczych z innymi miast

Zebranie wyników badań architektonicznych i archeologicznych prowadzonych na terenie lokacyjnego miasta Krakowa w ostatnich latach pozwoliło na przedstawienie sposobu kształtowania się architektury średniowiecznej krakowskiego rynku ze szczególnym uwzględnieniem jego pierwszej chronologicznie zabudowy murowanej. Nie można tego było zrobić na podstawie informacji zawartych w najstarszych zapisach dotyczących domów pierwszych mieszkańców miasta. Są one źródłem danych raczej statystycznych nie odnoszących się do zabudowy poszczególnych parceli. Uwzględniając materiał z którego domy wznoszono i jedynie bardzo przybliżoną ich lokalizację. Dopiero badania prowadzone w terenie, architektoniczne i archeologiczne, przyniosły nowe dane na temat formy najstarszej zabudowy. Najwcześniejsze murowane domy krakowskie nie posiadały piwnic. Były najczęściej dwukondygnacyjne z przyziemiem mieszczącym warsztat rzemieślniczy, przestrzeń na składowanie towarów oraz część mieszkalną. Określenie funkcji drugiej kondygnacji jest trudniejsze ze względu na liczne przekształcenia tego obszaru na przestrzeni wieków. Czynnikiem mającym zasadniczy wpływ na zmiany funkcjonalno-przestrzenne domów przyrynkowych był proces podnoszenia się poziomu posadzki średniowiecznego miasta. Pierwotne przyziemie zostało przekształcone w piwnicę, natomiast funkcję głównej przestrzeni użytkowej zaczęła pełnić kondygnacja druga. Wiązało się to również ze zmianą wysokości domów i rozbudową wznwyż o nowe piętro³³.

³³ M. Łukacz, *Średniowieczne domy lokacyjnego Krakowa*, [w:] Czasopismo Techniczne. Architektura, 7-A/ 2011, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, s. 68-95.

Podobnym przekształceniom podlegała średniowieczna murowana zabudowa Torunia. Tutaj również obecne piwnice gotyckich kamienic stanowiły pierwotnie przyziemia zagłębione w stosunku do poziomu ówczesnych ulic o około pół metra³⁴.

5. Rozpoznanie historyczne i chronologia przekształceń

5.1. Rozpoznanie historyczne — Stary Rynek 42

Rok rozpoczęcia budowy nie jest znany. Pierwsza wzmianka o należącym do rodziny Burcharda domu pochodzi z 1439 r. Podczas badań archeologicznych realizowanych w latach 80. XX wieku odkryto w piwnicy ślady osadnictwa datowane na XIV wiek, nie dające jednak podstaw do wyciągnięcia jednoznacznych wniosków o trwałej zabudowie posesji z tego okresu. Najstarsze fragmenty murowane kamienicy nr 42 wzniesiono w czasie gdy istniała już sąsiednia kamienica pod nr 41. Wspólna ściana pomiędzy tymi kamienicami (północna dla przedmiotowej kamienicy) wzniesiona została w wątku wendyjskim. Badania architektoniczne wykazały również, że murowana kamienica została wzniesiona przed budową kamienicy nr 43.

5.2. Chronologia przekształceń budowlanych — Stary Rynek 42

1430 r. — najstarsze pisemne wzmianki o nieruchomości nr 42 należącej do rodziny Burchart;

1439 r. — najstarsza pisemna wzmianka o budynku należącym do Michała Burcharta;

1509 r. — dokumenty potwierdzające sprzedaż murowanego budynku w tym miejscu;

1536 r. — pożar miasta (informacja o 14 domach spalonych w tej pierzei rynku), następnie odbudowa po pożarze; nowe stropy drewniane i więźba dachowa;

1804 r. — na terenie nieruchomości znajduje się dwupiętrowy budynek przedni (Akta Ubezpieczeń Ogniwych)

Lata 20. XX w. — częściowa przebudowa na poziomie parteru, wykonanie witryny sklepowej oraz uproszczenie wystroju architektonicznego elewacji (skucie części detali).

Przed 1934 r. — ponowna przebudowa parteru, wykonanie szklanej witryny na całej szerokości;

1942 r. — „porządkowanie wschodniej pierzei rynku”, likwidacja witryny, przywrócenie pełnej ściany ceglanej na parterze elewacji.

Po 1945 r. — powojenna odbudowa

1955 r. — „uporządkowanie” elewacji rynkowej i rekonstrukcja szczytu; wykonanie dekoracji sgraffitowej.

1956 r. — odsłonięcie kasetonowego stropu modrzewiowego w sieni (obecnie przyziemie).

³⁴ Z. Nawrocki, *Historyczne kamienice w Toruniu. Gotyk*, Toruń 2016.

1963 r. — konserwacja stropu drewnianego nad parterem i założenie nad nim masywnego stropu.
1967 r. — odkrycie historycznych wnętrz ze stropami drewnianymi na wyższych kondygnacjach.
Pocz. Lat 80. XX w. — demontaż i konserwacja stropów drewnianych; wykonanie na wszystkich kondygnacjach stropów Kleina, do których podwieszono zabytkowe stropy drewniane.
Lata 80. XX w. — oczyszczenie pach sklepiennych w piwnicach, wymiana zapraw, wymiana gruzu na keramzyt, wzmocnienie ław fundamentowych
1988 r. — renowacja elewacji frontowej, wymiana opierzenia
1992 r. — adaptacja pomieszczeń na handlową galerię dzieł sztuki
2014 r. — naprawa dachu

5.3. Rozpoznanie historyczne — Stary Rynek 43

Najstarsze pisemne wzmianki o nieruchomości pod nr 43 pochodzą z 1430 roku, kiedy stanowiła ona własność Zofii Grumaszewskiej. Podczas badań archeologicznych w latach 80. XX w. Odkryto relikty drewnianej zabudowy, interpretowanej jako chata mieszkalna datowana na 2 połowę XIII wieku. Badania architektoniczne wykazały, że murowana kamienica została wzniesiona po wybudowaniu kamienicy nr 42.

5.4. Chronologia przekształceń budowlanych — Stary Rynek 43

1430 r. — najstarsze pisemne wzmianki o nieruchomości nr 43
1536 r. — odbudowa kamienicy po pożarze; następnie nowe stropy drewniane i więźba dachowa;
1946 r. — zabezpieczenie budynku
1955-1956 — „uporządkowanie” elewacji rynkowej, wykonanie płaskorzeźb (głowy Fortuny i Merkurego); odkrycie portalu wczesnorenansowego w sieni na parterze
1977 r. — odsłonięcie m.in. fragmentarycznie stropu belkowego (północna frontowa izba parteru), ścianę gotycką na I piętrze, relikty malowideł ściennych na II piętrze.
1978 r. — Faza wstępna renowacji elewacji Stary Rynek 43
Lata 80. XX w. — oczyszczenie pach sklepiennych w piwnicach, wymiana zapraw, wymiana gruzu na keramzyt, wzmocnienie ław fundamentowych
1987 r. — częściowy transfer polichromii (przedstawienie św. Krzysztofa przy schodach między I a II piętrem), zabezpieczenie polichromii bibułą japońską
1988 r. — renowacja elewacji frontowej, wymiana opierzenia
2014 r. — naprawa dachu

6. Opis węzłów konstrukcyjnych

Opis węzłów sporządzono na podstawie eksploracji odsłoniętych partii wewnętrznego lica ścian kamienic nr 42 i 43. Na kondygnacji przyziemia, ze względu na użytkowanie pomieszczeń, wykonano odkrywkę jedynie w kamienicy nr 42, na ścianie południowej traktu frontowego. Przyjęto wspólną numerację węzłów dla obu budynków:

przyziemie:	0.01 - 0.02,
I piętro:	1.01 - 1.24,
II piętro:	2.01 - 2.14,
poddasze:	3.01

Poziom przyziemia (Rys. 1/4)

Kamienica nr 42

Trakt frontowy, ściana południowa:

0.01, 0.02 — Dostawienie do muru z cegły 28-27,5 x 12-12,5 x 9-8,5 cm pogrubienia konstrukcyjnego ściany grubości ok. 30 cm (cegła 14 x 8 cm). Fot. 3, 4.

Poziom I piętra (Rys. 2/4)

Kamienica nr 42

Trakt frontowy, ściana północna:

- 1.01 — Zamurowanie (uzupełnienie) ściany w sąsiedztwie otworu okiennego, na styku ze ścianą zachodnią (elewacja frontowa). Fot. 9, 12, 13.
- 1.02 - 1.03 — Zamurowanie cegłą współczesną wtórnie wykutej wnęki (otworu ?) w ścianie. Fot. 8, 9, 10.
- 1.04 — Przemurowanie boków wtórnie wykutej w murze wnęki cegłą 28 x 13 x 8 cm. Powyżej przemurowania zmiana wysokości stropu i sposobu opracowania belek stropowych (granica traktów frontowego i środkowego). Fot. 15, 16.

Trakt środkowy, ściana północna:

- 1.05, 1.06 — Bruzdy wykute w murze z cegły 28-27,5 x 12-12,5 x 9-8,5 cm. Bruzdy wykonane współcześnie dla poprowadzenia instalacji kanalizacyjnej. Pomiędzy bruzdami dobrze zachowane lico ściany w układzie wendyjskim. Na wysokości posadzki traktu frontowego fragment skutego gzymsu z cegły w układzie główkowym, pod nim pozostałości tynku. Powyżej wykute gniazda pod belki. Fot. 11, 17, 18, 19.
- 1.07 — Dostawiony komin z cegły maszynowej. Fot. 21.

Trakt środkowy, ściana wschodnia:

- 1.08 — Dostawienie ścianki działowej z cegły maszynowej. Fot. 20.

Trakt tylni, ściana północna:

- 1.09 — Styk profilowania podpory nadwieszanej odsadzki arkadowej z murowaną konstrukcją kolumny flankującej okna. Fot. 25.

Trakt tylni, ściana wschodnia:

- 1.10 — Zamurowany otwór dawnego wyjścia na ganek³⁵. Fot. 30.

Trakt tylni, ściana południowa:

- 1.11 — Styk ściany południowej i zachodniej. Przemurowanie (uzupełnienie) ściany w narożniku i fragment pierwotnego łuku. Dostawiony mur z cegły maszynowej - ściana zachodnia. Fot. 28.

Trakt środkowy, ściana południowa:

- 1.12 — Przemurowanie boków wtórnie wykutej w murze wnęki cegłą 28 x 13 x 8 cm. Fot. 32, 33.
- 1.13 — Wnęka zakończona łukiem półpełnym z zachowanymi śladami tynku, wykonana w murze z cegły 27-28 x 13-14 x 9-9,5 w układzie gotyckim. Od strony wschodniej częściowo skute obramienie wnęki oraz lico muru. Fot. 37, 38.

Trakt frontowy, ściana południowa:

- 1.14 — Wtórnie wykuty otwór - przejście pomiędzy kamienicami (przejście do kamienicy nr 43). Fot. 42.
- 1.15 — Wnęka zakończona łukiem półpełnym z zachowanymi fragmentarycznie tynkami. Wykonana w murze z cegły 27-28 x 13-14 x 9-9,5. Pierwotne zakończenie łuku wnęki przesłonięte przez dostawioną na styk ścianę. Fot. 43, 44.
- 1.16 — Styk ze ścianą zachodnią (narożnik przy oknie). Przemurowania (uzupełnienia) ściany w narożniku. Fragment pierwotnego łuku zamurowanej wnęki (otworu?). Fot. 46, 47.

Kamienica nr 43

Trakt frontowy, ściana północna:

- 1.17 — Wtórne przemurowania. Uzupełnienie muru skutego. Fot. 50.
- 1.18 — Wtórne dostawienie muru na styk do muru otynkowanego (zamurowana wnęka?). Powyżej fragment zachowanego profilowanego gzymsu pod drewnianym stropem. Fot. 51, 52.
- 1.19 — Wnęka zakończona łukiem półpełnym wykonana w murze z cegły 27-28 x 13-14 x 9-9,5 cm. Wtórnie wykuty otwór - przejście pomiędzy kamienicami (przejście do kamienicy nr 42). Fot. 53, 54.

³⁵ Ślady po zamurowanych otworach wyjść na ganki na poziomach pierwszego i drugiego piętra traktu tylnego są dobrze widoczne na archiwalnych fotografiach zamieszczonych w opracowaniu Zofii Białłowicz-Krygierowej *Kamienica przy Starym Rynku nr 42 w Poznaniu. Dokumentacja historyczna*. Poznań 1958 (ze zb. BMKZ).

- 1.20 — Strzępia rozebranej ściany dzielącej trakt frontowy i środkowy. Ślady sadzy na ścianie. Fot. 56.

Trakt środkowy, ściana północna:

- 1.21 — Odcinek ściany z cegły 27-27,5 x 13-12 x 9-9,5 cm murowany po łuku o szer. 2 i ¼ cegły. Na powierzchni cegieł ślady sadzy. Fot. 57.
- 1.22 — Dostawiony komin z cegły maszynowej. Fot. 57.

Trakt tylni, ściana wschodnia:

- 1.23 — Zamurowany otwór dawnego wyjścia na ganek.

Trakt frontowy, ściana południowa:

- 1.24 — Zamurowana wnęka zakończona łukiem odcinkowym, wykonana w ścianie z cegły 28-27,5 x 13-12,5 x 9-8,5 cm.

Poziom II piętra (Rys. 3/4)

Kamienica nr 42

Trakt frontowy, ściana północna:

- 2.01 — Zamurowanie (uzupełnienie) skutej ściany w sąsiedztwie otworu okiennego. Dostawienie ściany zachodniej (elewacji frontowej) do ściany północnej (sąsiedzkiej). Fot. 65.
- 2.02 — Dostawienie ściany w tym samym kierunku do muru skutego (przemurowania bez wyodrębnionego wątku). Fot. 64.
- 2.03 — Dostawienie ściany na styk z cegły maszynowej prostopadle do muru z cegły 27-27,5 x 12-12,5 x 9-8,5 cm w wątku wendyjskim (współczesna ścianka działowa). Fot. 64, 66.

Trakt środkowy, ściana północna:

- 2.04 — Wtórnie wykuta bruzda dla instalacji kanalizacyjnej w murze z cegły 27 x 12-13,5 x 9-9,5 cm. Fot. 67.
- 2.05 — Dostawiony komin z cegły maszynowej. Fot. 68.

Trakt tylny, ściana północna:

- 2.06 — Mur z cegły 27-28,5 x 13-14 x 9-8 cm w wątku gotyckim, w nim wtórnie wykonana wnęka zamknięta łukiem odcinkowym. Fot. 70.
- 2.07 — Styk ściany północnej i wschodniej. Wtórne dostawienie ściany na styk do muru otynkowanego (od strony zachodniej) oraz z opracowaną spoiną (od strony południowej). Północny glif okna wtórnie dostawiony do muru wcześniej otynkowanego. Fot. 74, 75, 76.

Trakt tylny, ściana wschodnia:

- 2.08 — Na wys. ok. 190 cm zamurowana wnęka zamknięta łukiem odcinkowym. Na południowej ścianie bocznej fragmenty zachowanego tynku. Fot. 79, 80.
- 2.09 — Zamurowany otwór dawnego wyjścia na ganek. Fot. 79.

Trakt tylny, ściana południowa:

- 2.10 — Wysunięcie lica muru do przodu (w formie lizeny) na styku ze ścianą oddzielającą pomieszczenia traktu tylnego i środkowego. Po drugiej stronie ściany, w pomieszczeniu traktu tylnego, ślad skutej pozostałej części lizeny. Fot. 86, 87.
- 2.11 — Dostawienie ściany na styk z cegły maszynowej prostopadle do muru z cegły 28-27 x 13 x 9-8,5 cm (współczesna ścianka działowa pomiędzy traktem frontowym i środkowym). Fot. 88.
- 2.12 — Zamurowanie (uzupełnienie) skutej ściany w sąsiedztwie otworu okiennego. Dostawienie ściany zachodniej (elewacji frontowej) do ściany południowej (sąsiedzkiej). Fot. 91, 92.

Kamienica nr 43

Trakt frontowy, ściana północna:

- 2.13 — Dostawienie ściany na styk z cegły maszynowej prostopadle do muru z cegły 27,5 x 13-13,5 x 8,5 cm (współczesna ścianka działowa pomiędzy traktem frontowym i środkowym). Fot. 94.

Trakt tylny, ściana wschodnia:

- 2.14 — Zamurowany otwór dawnego wyjścia na ganek. Fot. 109.

Poziom poddasza (Rys. 4/4)

Kamienica nr 42

Trakt tylny, ściana północna:

- 3.01 — Dostawienie na styk ściany kominowej. Na ścianie północnej ślady po belce leżącej na rolce (murlacie) oraz ukośnie opracowana cegła stanowiącą ślad po miejscu oparcia krokwi na murlacie. Fot. 113, 110.

7. Analiza stanu zachowania historycznych elementów architektonicznych

Kamienica nr 42

Mury

Ściany murowane z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej i cementowo-wapiennej (współczesne przebudowy i uzupełnienia).

Ściana północna kamienicy nr 42 (sąsiedzka z kamienicą nr 41) do wysokości kondygnacji I piętra wzniesiona z cegły o wymiarach 28,5-27,5 x 12-13,5 x 9-8,5 cm w wątku wendyjskim (dwuwozówkowym). Na kondygnacji II piętra watek wendyjski stwierdzono w trakcie frontowym do wys. ok. 140 cm powyżej obecnego stropu. W trakcie tylnym ściana północna została wzniesiona z cegły o zbliżonej wielkości w układzie jednwozówkowym - gotyckim.

Ściana południowa, sąsiedzka z kamienicą nr 43, na kondygnacji I i II piętra murowana z cegły o wymiarach 27-28 x 13-14 x 9-9,5 cm w układzie gotyckim. Odkrywka wykonana na kondygnacji przyziemia w trakcie frontowym wykazała nieco mniejszą cegłę 28-27,5 x 12-12,5 x 9-8,5 cm murowaną w wątku wendyjskim.

Obie ściany podłużne, północna i południowa, ulegały wielokrotnym przebudowom o czym świadczą liczne zmiany struktury muru. Na kondygnacji I piętra w ścianie południowej zachowały się częściowo dwie niewielkie wnęki zakończone łukiem półpełnym. W obu znajdują się relikty wypraw tynkarskich. Niewielki fragment pierwotnego ceglano-łukowego stropu stwierdzono na styku ze ścianą zachodnią (narożnik przy oknie). W pomieszczeniu traktu tylnego I piętra na ścianach północnej i południowej nadwieszono odsadzki arkadowe stropu belkowego. Konsolki arkad niezachowane.

Ściana frontowa została mocno przebudowana. Miejsca styku ze ścianami podłużnymi są spękane, z głębokimi szczelinami.

Ściana tylna, wschodnia, wielokrotnie przebudowywana. W południowo wschodnich narożnikach kondygnacji I i II piętra znajdują się zamurowane otwory dawnych wyjść na ganki. Nad zamurowanym wyjściem II piętra odsłonięty fragment zamurowanej wnęki (otworu?) zamkniętej łukiem odcinkowym z zachowanym reliktem wyprawy tynkarskiej na południowej ścianie bocznej. W narożniku północno wschodnim pomieszczenia traktu tylnego widoczne lico pierwotnej ściany wchodzącej w głąb struktury istniejącego muru. Na niej zachowane relikty tynku.

Ściany oddzielające trakty w przeważającej części współczesne z cegły maszynowej. Na kondygnacji I piętra pomiędzy traktem środkowym i tylnym częściowo zachowane, uzupełnione cegłą współczesną.

Detal architektoniczny

Brak zachowanych elementów detalu architektonicznego.

Wyprawy tynkarskie

Ściany przyziemia w całości wtórnie otynkowane. Większość ścian I i II piętra pozbawiona tynków. Zachowane fragmenty wypraw tynkarskich na ścianie południowej traktu frontowego I i II piętra oraz ścianie północnej traktu środkowego piętra II.

Stropy

Nad parterem w trakcie frontowym drewniany strop kasetonowy. Nad kondygnacjami I i II piętra współczesna stropy na belkach stalowych. Do nich podwieszone stropy belkowe po konserwacji zachowawczej przeprowadzonej w latach 80. XX wieku, prowizorycznie mocowane w miejscach ich docelowej ekspozycji.

Posadzki

W przyziemiu, w trakcie frontowym posadzka z płyt kamiennych. Na pozostałych kondygnacjach nie zachowane. W pomieszczeniach betonowe wylewki.

Schody

Pierwotne schody drewniane niezachowane. Na poszczególne kondygnacje prowadzą współczesne schody betonowe.

Stolarka okienna

Okna skrzynkowe, wtórne, współczesne.

Stolarka drzwiowa

Nie zachowana.

Kamienica nr 43

Mury

Ściany murowane z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej i cementowo-wapiennej (współczesne przebudowy i uzupełnienia). Ściana północna kamienicy nr 43 (sąsiedzka z kamienicą nr 42) na kondygnacji I i II piętra murowana z cegły o wymiarach 27-28 x 13-14 x 9-9,5 cm w układzie gotyckim. Ściana południowa, sąsiedzka z kamienicą nr 44, na kondygnacji I i II piętra murowana z cegły o wymiarach 27,5-28 x 12,5-14 x 9-8,5 cm, częściowo w układzie gotyckim.

Detal architektoniczny

W pomieszczeniu traktu frontowego I piętra zachowany fragment profilowanego gzymsu pod drewnianym stropem.

Wyprawy tynkarskie

Ściany przyziemia w całości wtórnie otynkowane. Większość ścian I piętra pozbawiona tynków. Zachowane wyprawy tynkarskie w trakcie tylnym. Na kondygnacji II piętra zachowane fragmenty tynków w pomieszczeniach traktu frontowego oraz tylnego.

Stropy

Nad parterem w trakcie frontowym współcześnie zrekonstruowane sklepienie gwiaździste. Nad kondygnacjami I i II piętra współczesna stropy na belkach stalowych. Do nich podwieszone stropy belkowe po konserwacji zachowawczej przeprowadzonej w latach 80. XX wieku, prowizorycznie mocowane w miejscach ich docelowej ekspozycji. W pomieszczeniu I piętra traktu frontowego sklepienie kryształowe.

Posadzki

W trakcie frontowym w obrębie klatki schodowej przyziemia i I piętra, zniszczona posadzka z płyt kamiennych. Na pozostałych kondygnacjach posadzki nie zachowane. W pomieszczeniach betonowe wylewki.

Schody

Pierwotne schody drewniane częściowo zachowane.

Stolarka okienna

Okna skrzynkowe, wtórne, współczesne.

Stolarka drzwiowa

Nie zachowana. W trakcie środkowy tymczasowo przechowywane skrzydła drzwiowe. Powinny zostać zinwentaryzowane i ocenione pod względem możliwości wykorzystania do ekspozycji.

8. Bibliografia

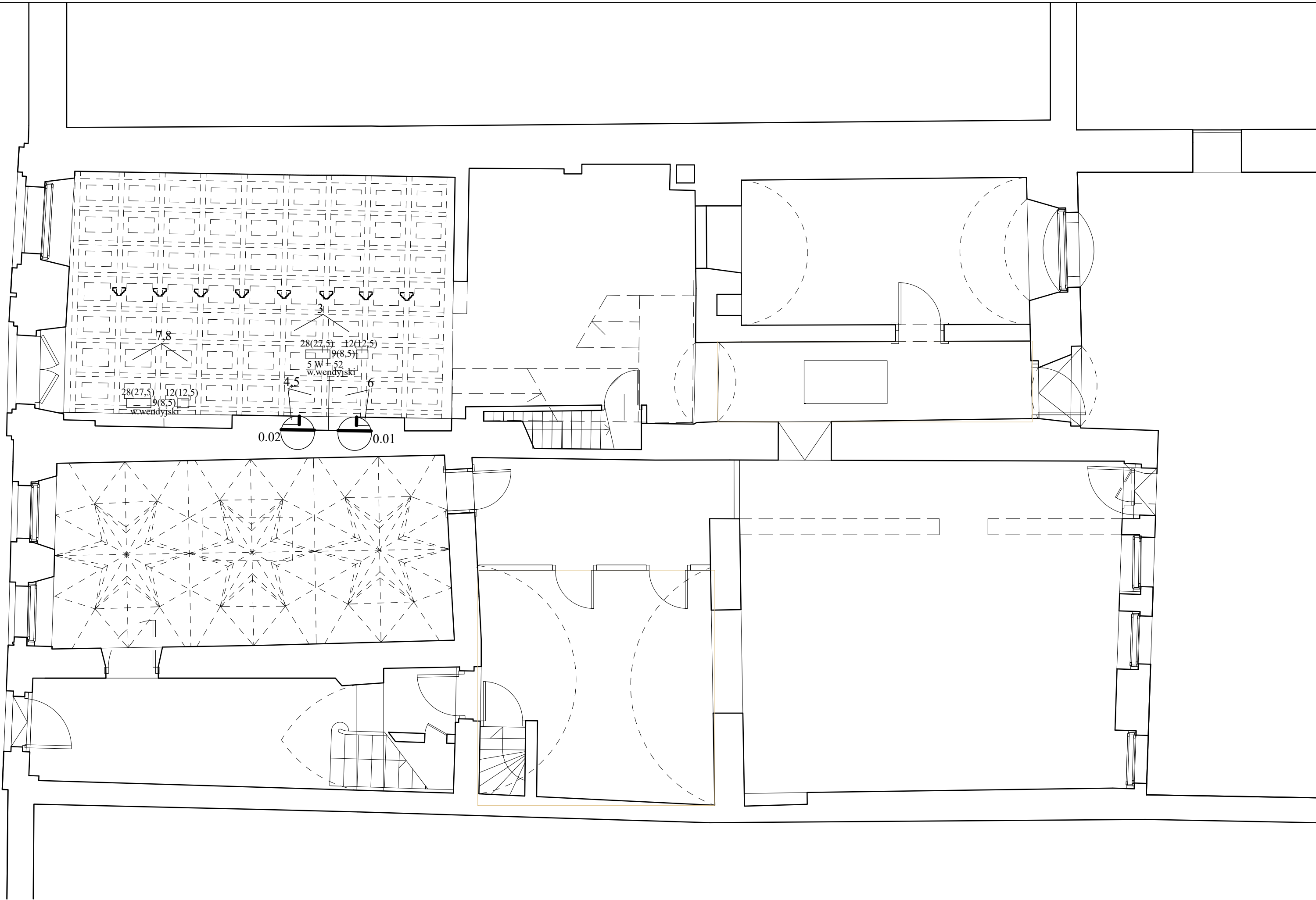
- Badania archeologiczne na Starym Rynku w Poznaniu*, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, 2015.
- Z. Białłowicz-Krygierowa, *Kamienica przy Starym Rynku 42 w Poznaniu, dokumentacja historyczna*, Poznań 1958 (ze zbiorów BMKZ).
- M. Chłodnicki, *Poznań. Stary Rynek 42/43*, „Informator Archeologiczny : badania”, 1982, T. 16.
- W. Gałka, *Ostatnie odkrycia w kamienicach przy Starym Rynku nr 42 i 43 w Poznaniu*, Poznań 1990, maszynopis (zb. BMKZ).
- Z. Hirschowa, Z. Hirsch, *Stary Rynek 42. Inwentaryzacja stropu kasetonowego*, Poznań 1958 (zb. MKZ).
- J. Kaczmarek, *Archeologia miasta Poznania. Stan badań i materiały*, T. 1/1, Poznań 2008.
- Z. Kaczmarczyk, *Ustrój miasta lokacyjnego*, [w:] *Dzieje Poznania, T. 1*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań, 1988.
- R. Kanikowski, *Serwis fotograficzny, inwentaryzacja konserwatorska Stary Rynek 42*, Poznań 1972 (zb. MKZ).
- Z. Karolczak, A. Sroczyński, *Kamienica przy ul. Wronieckiej 23 2 w Poznaniu. Wstępne wyniki badań archeologicznych – eksploracyjnych partii podposadzkowych piwnic przeprowadzonych w 2017*, Poznań 2018.
- Z. Karolczak, *Średniowieczna Brama Wroniecka w Poznaniu w świetle wyników badań archeologicznych. Studium historyczno — archeologiczne*, Poznań 2013.
- A. Kąsinowski, *Badania architektoniczne kamienic w Poznaniu, Stary Rynek 42-43*, t. 1-4, Poznań 1982 (zb. MKZ).
- A. Kąsinowski, *Projekt budowlany, remont i adaptacja kamieniczek staromiejskich, aktualizacja projektu technicznego z 1983 r.*, Poznań 2003, (ze zb. BMKZ).
- M. Kempański, *Miasto [re]konstruowane. Powojenna odbudowa reprezentacyjnych gmachów Poznania. Materiały z wystawy czasowej w Śluzie Katedralnej. cz. 2 Nowy Stary Rynek*, Poznań 2020.
- C. Krawczak, *Prawo budowlane na ziemiach polskich od połowy XVIII wieku do 1939 roku*, Poznań 1975.
- A. Krzyszkowski, P. Wawrzyniak, *Poznań - Stare Miasto. Stary Rynek 42/43*, „Informator Archeologiczny : badania”, 1983, T. 17.
- R. Linette, *Kamienica przy Starym Rynku 43 w Poznaniu, dokumentacja historyczno-architektoniczna*, Poznań 1978 (zb. MKZ).
- Lipiński, A. Wypych, *Kamienice mieszczańskie – Opracowanie jest aktualizacją ekspertyzy konserwatorskiej dot. stanu zachowania wystroju wnętrza z kamienic wykonanej w 1982 r.*, Poznań 2003 (zb. MN).
- M. Łukacz, *Średniowieczne domy lokacyjnego Krakowa*, [w:] *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 7-A/2011, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej.
- Józef Łukaszewicz, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, T. 1, Poznań 1838.

- K. Meyer, Z. Białobłocka, *Inwentaryzacja konserwatorska. Budynek mieszkalny z apteką, Stary Rynek 42*, Poznań 1972 (zb. MKZ).
- M. J. Mika, *Opis Poznania z roku 1728*, „Kronika Miasta Poznania” 1950, Nr 3.
- Z. Nawrocki, *Historyczne kamienice w Toruniu. Gotyk*, Toruń 2016.
- J. Rogoziewicz, H. Nowakowski, *Inwentaryzacja kamienicy na Starym Rynku 42*, Poznań 1957 (zb. MKZ).
- J. Rogoziewicz, H. Nowakowski, *Inwentaryzacja kamienicy na Starym Rynku 43*, Poznań 1957 (zb. MKZ).
- A. Rogalanka, *Wytyczenie miasta lewobrzeżnego*, [w:] *Dzieje Poznania, T. I*, pod red. J. Topolskiego, Warszawa-Poznań, 1988.
- A. Rogalanka, *Nota do mapy Jana Rzepeckiego z 1728 roku*, załącznik do pracy zbiorowej *Dzieje Poznania*, t. 1, Warszawa-Poznań, 1988; sama mapa dostępna online: <https://geopoz.poznan.pl/geo/o-nas/historia/jubileusz-25-lecia/73,Mapa-Jana-Rzepeckiego-z-1728-roku.html>.
- M. Troć, *Warunku geosrodowiskowe na obszarze Starego Miasta w Poznaniu*, Poznań 2010.
- P. Wawrzyniak, *Średniowieczna Brama Wrocławska*, „Kronika Miasta Poznania” 1/1996.
- Jacek Wiesiołowski, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania*, Warszawa - Poznań 1982.
- A. Wypych, *Kamienice mieszczańskie – aktualizacją ekspertyzy konserwatorskiej dot. stanu zachowania wystroju wnętrz z kamienic*, Poznań 2019 (zb. MN).
- Z. Zaleski, *Statut Prawa Porządkowego z 1462*, Kronika Miasta Poznania, Poznań 1923.
- Z. Ziętkiewicz, Z. Hirsch, *Inwentaryzacja kamienicy przy Starym Rynku 42*, Poznań 1958 (zb. MKZ).
- Ziętowski, *Ekspertyza stanu technicznego kamieniczek staromiejskich stan na dzień 17.11.2003*, Poznań 2003 (zb. Muzeum Narodowego)

Aneks 1. Dokumentacja rysunkowa

Spis rysunków

Rys 1/4	Analiza węzłów Rzut przyziemia	skala 1 : 75
Rys 2/4	Analiza węzłów Rzut I piętra	skala 1 : 75
Rys 3/4	Analiza węzłów Rzut II piętra	skala 1 : 75
Rys 4/4	Analiza węzłów Rzut poddasza	skala 1 : 75

LEGENDA :

- MUR SKUTY
- STRZĘPIA
- ZAMUROWANIA
- LICO MURU ZE ŚLADAMI SADZY
- LICO MURU OTYNKOWANE
- NAROŻNIK MURÓW PRZEWIĄZANYCH
- FOT., NR 22 I KIERUNEK WIDOKU
- 10 W = 94 WYSOKOŚĆ 10 WARSTW CEGIEŁ W CM
- 28 13 WIELKOŚĆ CEGŁY W CM
- 1.13 WĘZŁ, NR 13 KONDYGNACJI I PIĘTRA

PRACOWNIA KONSERWATORSKO-ZABYTKOZNAWCZA BEATA PIETRZAK
60-171 Poznań, ul. Paczkowska 32A
pietrzak.zabytki@gmail.com

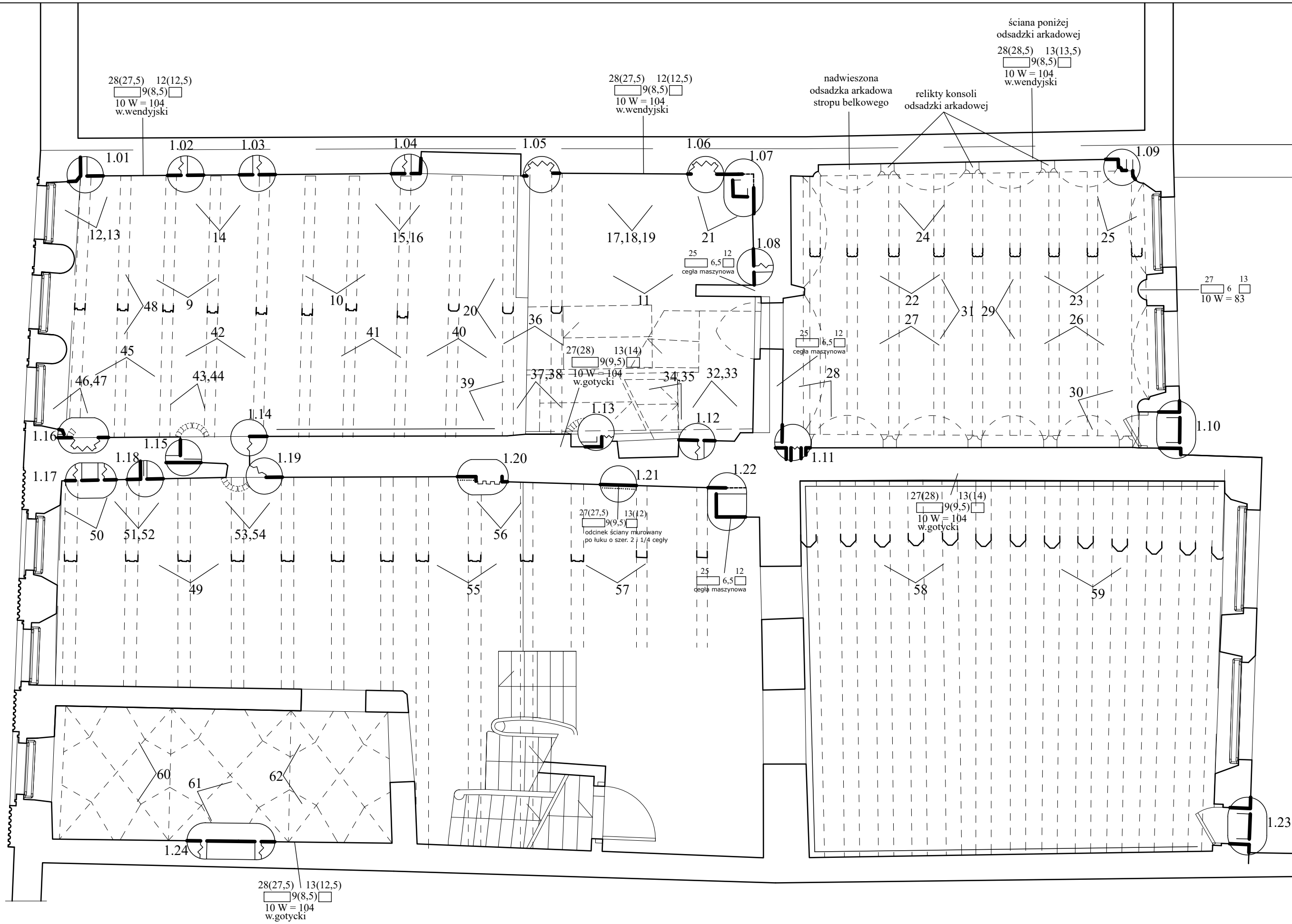
Obiekt: KAMIENICE NR 42 I 43 PRZY STARYM RYNKU
W POZNANIU

Rodzaj opracowania:
ANALIZA STANU ZACHOWANIA HISTORYCZNYCH KAMIENIC
Z ELEMENTAMI BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH

Treść rys.:
ANALIZA WĘZŁÓW
RZUT PRZYZIEMIA

Autorzy opracowania:
MGR. BEATA PIETRZAK
DR. KATARZYNA PIETRZAK

Data: MAJ 2023 Skala: 1:75 Nr rys.: 1/4

LEGENDA :

MUR SKUTY

STRZĘPIA

ZAMUROWANIA

LICO MURU ZE ŚLADAMI SADZY

LICO MURU OTYNKOWANE

NAROŻNIK MURÓW PRZEWIĄZANYCH

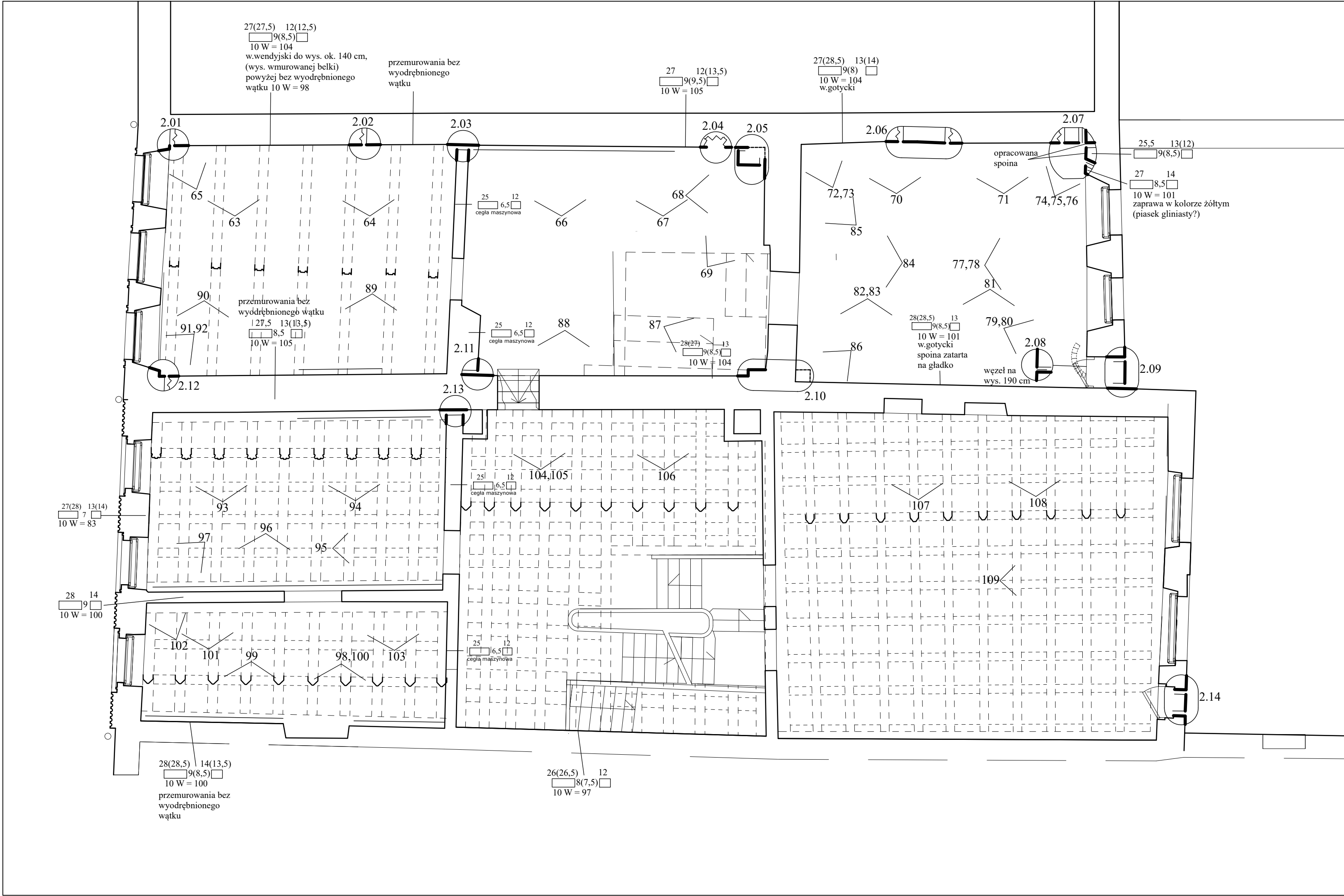
FOT., NR 22 I KIERUNEK WIDOKU

10 W = 94 WYSOKOŚĆ 10 WARSTW CEGIEŁ W CM

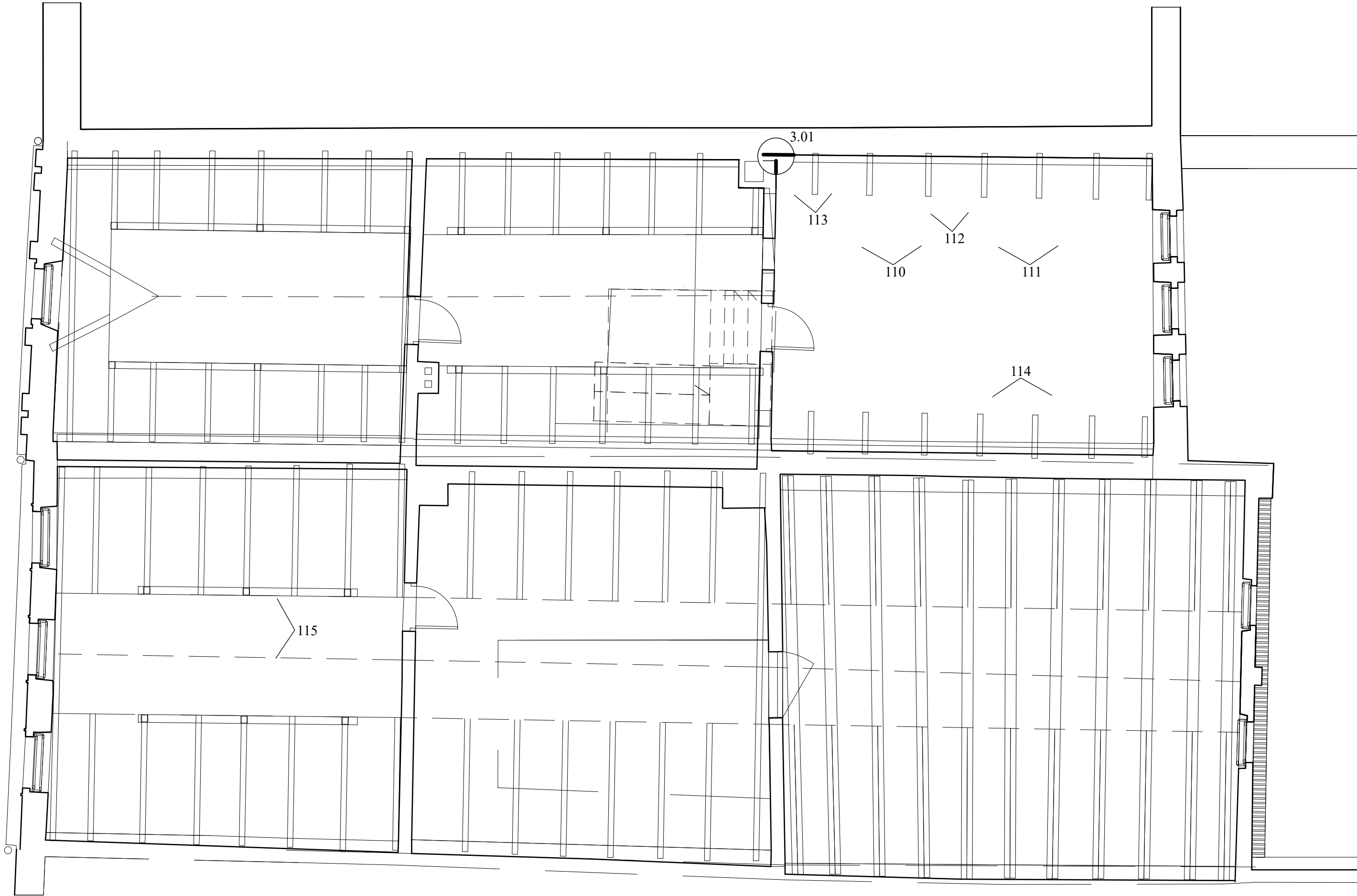
28 13 WIELKOŚĆ CEGŁY W CM

1.13 WĘZŁ, NR 13 KONDYGNACJI I PIĘTRA

PRACOWNIA KONSERWATORSKO-ZABYTKOZNAWCZA BEATA PIETRZAK 60-171 Poznań, ul. Paczkowska 32A pietrzak.zabytki@gmail.com		
Obiekt:	KAMIENCE NR 42 I 43 PRZY STARYM RYNKU W POZNANIU	
Rodzaj opracowania:	ANALIZA STANU ZACHOWANIA HISTORYCZNYCH KAMIENIC Z ELEMENTAMI BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH	
Treść rys.:	ANALIZA WĘZŁÓW RZUT I PIĘTRA	
Autorzy opracowania:	MGR. BEATA PIETRZAK DR. KATARZYNA PIETRZAK	
Data:	MAJ 2023	Skala: 1:75
Nr rys.:	2/4	

<div>PRACOWNIA KONSERWATORSKO-ZABYTKOZNAWCZA BEATA PIETRZAK 60-171 Poznań, ul. Paczkowska 32A pietrzak.zabytki@gmail.com</div>		
Obiekt: KAMIENICE NR 42 I 43 PRZY STARYM RYNKU W POZNANIU		
Rodzaj opracowania: ANALIZA STANU ZACHOWANIA HISTORYCZNYCH KAMIENIC Z ELEMENTAMI BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH		
Treść rys.: ANALIZA WĘZŁÓW RZUT II PIĘTRA		
Autorzy opracowania: MGR. BEATA PIETRZAK DR. KATARZYNA PIETRZAK		
Data: MAJ 2023	Skala: 1:75	Nr rys.: 3/4

LEGENDA :

- MUR SKUTY
- STRZĘPIA
- ZAMUROWANIA
- LICO MURU ZE ŚLADAMI SADZY
- LICO MURU OTYNKOWANE
- NAROŻNIK MURÓW PRZEWIĄZANYCH
- FOT., NR 22 I KIERUNEK WIDOKU
- 10 W = 94 WYSOKOŚĆ 10 WARSTW CEGIEŁ W CM
- 28 13 WIELKOŚĆ CEGŁY W CM
- 1.13 WĘZEL, NR 13 KONDYGNACJI I PIĘTRA

PRACOWANIA KONSERWATORSKO-ZABYTKOZNAWCZA BEATA PIETRZAK
60-171 Poznań, ul. Paczkowska 32A
pietrzak.zabytki@gmail.com

Obiekt: KAMIENICE NR 42 I 43 PRZY STARYM RYNKU
W POZNANIU

Rodzaj opracowania:
ANALIZA STANU ZACHOWANIA HISTORYCZNYCH KAMIENIC
Z ELEMENTAMI BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH

Treść rys.:
ANALIZA WĘZŁÓW
RZUT PODDASZA

Autorzy opracowania:
MGR. BEATA PIETRZAK
DR. KATARZYNA PIETRZAK

Data: MAJ 2023 Skala: 1:75 Nr rys.: 4/4